תלקיט ללימוד סנכרוני

חינוך למצוות

לקט מצוות מתוך ספר החינוך

12 שנות לימוד

תשפ"ז

שם התלמיד: _____

ת.ז. _____

מועד הגשה: חורף/קיץ

שם המורה: _____

שם היחידה: _____

אנו רואים בקיום טוהר הבחינות משימה חינוכית, ערכית ומוסרית, שהמערכת כולה נקראת להיערך להצלחתה.

באחריות הנבחן/ הנבחנת לשמור על טוהר הבחינות בהתאם לכללים ולהנחיות בעל פה ובכתב על גבי שאלון הבחינה ועל ידי אחראי/ת הבחינה.

בהצלחה!

- כל הזכויות שמורות למשרד החינוך -

מבנה התלקיט ומפתח הערכה:

6 יחידות בחינה

יחידה – 1 קידוש השבת בדברים

יחידה – 2 מצוות כבוד הורים

יחידה - 3 הלוואה לעני

יחידה – 4 מצוות תוכחה

יחידה – 5 מצוות אהבת גרים

יחידה -6 מצווה שלא להשחית

כל 6 החלקים בתלקיט הם חובה.

מפתח הערכה:

יחידה -1..... 16 נקודות

יחידה -2..... 20 נקודות

יחידה -3..... 16 נקודות

יחידה -4..... 16 נקודות

יחידה -5 ..... 16 נקודות

יחידה -6 ..... 16 נקודות

סה"כ לכל חלקי התלקיט ..... 100 נקודות

הנחיה למורה: שיום של המיומנויות במהלך המשימות

במהלך הקניית החומר וביצוע משימות התלקיט חשוב לא רק ליישם את המיומנויות אלא גם לשיים אותן במפורש בפני התלמידים.

כדי שהתלמיד יזהה את הערך בלמידה, יוכל לשחזר את הפעולה בעתיד, ויראה במשימה לא רק ביצוע אלא תרגול של כישורי חיים ולמידה.

בתלקיט משולבים שאלות מותאמות למפת המיומנויות, לפני כל שאלה כתוב את סוג המיומנות.

יחידה – 1

מצוות קידוש השבת בדברים -מצוה ל״א

לדבר דברים ביום שבת בכניסתו וכן ביציאתו, שיהיה בהם זכר גדלת היום ומעלתו והבדלתו לשבח משאר הימים שלפניו ואחריו, שנאמר (שמות כ ח) זכור את יום השבת לקדשו, כלומר, זכרהו זכר קדשה וגדלה. ובפרוש אמרו לנו חכמינו (פסחים קי, א) שדברים אלו מצווים אנו לאמרן על היין, שכן בא הפרוש זכרהו על היין. והענין הוא שנותנין בכוס רביעית יין חי או מזוג או יותר מרביעית אבל (שם קח, ב) לא פחות מזה, והמזיגה ידועה (שבת עז, א) שהיא על חלק אחד של יין חי וטוב ושלשה חלקי מים, ומברכין עליו קדוש שבת, כמו שידוע הנוסח בין היהודים. וכן ביציאת שבת גם כן מברכין על היין לכבוד היום, ואותה ברכה של מוצאי שבת נקראת (ברכות נב, א) הבדלה.

משרשי מצוה זו, כדי שנתעורר מתוך מעשה זה לזכר גדלת היום ונקבע בלבבנו אמונת חדוש העולם (שמות כ יא) כי ששת ימים עשה ה׳ וגו׳. ועל כן נתחיבנו לעשות המעשה עם היין, לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה (ברכות לה, ב) שהוא סועד ומשמח. וכבר אמרתי לך, כי לפי התעוררות האדם ומעשהו, יתפעל אל הדברים לעולם. ומזה השרש אמרו בגמדא ז״ל (פסחים קו, ב) שאם הפת חביב על האדם יותר, שיקדש על הפת, כי אז מתעורר טבעו יותר למה שהוא תאב, ואף על פי שביציאת היום לא אמרו כן, אלא שחיבו להבדיל ביין, על כל פנים, גם בזה צדקו, כי הם זכדונם לברכה, גם התורה השלמה, יבחרו לעולם ברב. ובאמת, כי רב העולם יתאוו אל השתיה במוצאי שבת יותר מן האכילה, לפי שכבר קבעו סעודה גדולה ביום לכבוד השבת. ואין צרך לתת טעם על חייבם אותנו שיהיה בכוס רביעית, דפחות מזה השעור אינו ראוי ולא תעורר לב אדם עליו. ואשר חייבונו (ברכות נא, א) בהדחת הכוס, ושלא לטעם כלום עד שיקדש (פסחים קה, א) ושיקדש (שם קא, א) במקום סעדה כל זה ענפי שרש התעוררות שאמרתי.

דיני המצוה, כגון נוסח הקדוש וההבדלה, אי זהו, ואי זה יין ראוי לקדש עליו, (ב״ב צז, א) ואי זה אינו ראוי, ואם מקדשין או מבדילין (פסחים קז, א) בשכר, והאוכל בערב שבת וקדש עליו שבת (שם ק, א) או בשבת ויצא שבת, וכן נוסח קדוש ימים טובים והבדלתן. ודיני הברכה (ברכות מג, א) שאנו חיבין לברך על הנר במוצאי שבת ויום הכפורים, ודיני הברכה שאנו חיבים לברך על הבשמים, ואי זו (שם נא, ב) בשמים הן הראוין לברך עליהן או שאינם ראוין. ויתר פרטיה, מבוארים בסוף פסחים ובמקומות מברכות ושבת (א״ח רס״ב, רע״א).

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ואף על פי שהיא מן המצות שהזמן גרמא, שכן למדונו רבותינו זכרונם לברכה (שם כ, ב) שהנשים חיבות בקדוש והבדלה. והעובר עליה ולא קדש השבת בדברים, בטל מצות עשה, ואם קדשו בדברים בלא יין או בלא פת, דיעבד יצא ידי תורה.

למד את דברי ספר החינוך בשאלות הבאות ננתח את המצוה על פי <u>מיומנות אוריינות מידע</u>.

ענה על השאלות הבאות:

1. **זיהוי המצווה והגדרתה:**

א. באיזו מצווה עוסק הקטע הנלמד? _____

ב. תאר בלשונך: איזה מעשה בפועל נדרש מהאדם כדי לקיים מצווה זו מן התורה?

_____

_____

2. **ניתוח המקורות (אוריינות מידע):**

א. אתר בטקסט את הציטוט מן התורה המהווה את המקור למצווה, **והעתק אותו.**

_____

ב. **אילו פרטים** או הנחיות מעשיות אינם מופיעים במקור מן התורה, אך הכרחיים לקיום המצווה?

_____

_____

ג. כיצד לומדים חז"ל את ההשלמות והפרטים לקיום המצווה?

_____

_____

3. **טעם המצווה ומחשבת ישראל:**

א. מחבר ספר החינוך מציג שתי מטרות לקיום המצווה. **ציין מהן שתי המטרות?**

_____

_____

ב. **הסבר כיצד** שתיית היין מסייעת להשיג מטרות אלו ולהביא את המצווה לידי שלמות.

_____

_____

_____

בשאלה זו נתמקד במיומנות <u>חשיבה ביקורתית</u> (השוואה וניגוד הבנה והסקת מסקנות)

2. על פי המובא בספר החינוך היין הוא חלק מרכזי בקיום מצוות קידוש והבדלה

א. **הסבר מתי ומדוע** ניתן לקדש על <u>הפת</u> לפי העיקרון שלמדת במטרת המצווה ?

_____

_____

_____

ב. <u>בספר החינוך מציין שאף על פי שקידוש על הפת אפשרי במקרים מסוימים, הרי שבהבדלה "חייבו להבדיל ביין"</u>

מה ההבדל המהותי, לדעתך, בין כניסת השבת ליציאתה, שמצדיק את החיוב ביין דווקא בהבדלה?

_____

_____

_____

בשאלה זו נתמקד במיומנות <u>אוריינות שפתית</u>

3. במקור מובאים מספר משפטים ומונחים תורניים

א. הגדר בלשונך את המונחים:

- **"דיעבד יצא ידי תורה"**

_____

_____

- **"מצוות עשה שהזמן גרמא"**

_____

_____

- **"אמונת חידוש העולם"**

_____

_____

זיהוי מבנה וארגון הטקסט:

ב. בספר החינוך הטקסט של כל מצווה מחולק למספר פסקאות, כאשר כל פסקה עוסקת בהיבט אחר של המצווה.

מה המבנה של המחבר בכתיבת המצווה?

_____

_____

כיצד לדעתך מבנה זה תורם להבנת וידיעת המצווה?

_____

_____

יחידה 2

מצווה ל״ג - מצוות כיבוד הורים

לכבד האב והאם, שנאמר (שמות כ יב) כבד את אביך ואת אמך וגו׳. ובא הפרוש (קידושין לא, ב) אי זהו כבוד, מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא.

משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, וכשיקבע זאת המידה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא שהוא סבתו וסבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וספק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכנתו ושלמות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאילולי הנפש שחננו האל, יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויעריך במחשבתו כמה וכמה ראוי להיזהר בעבודתו ברוך הוא.

דיני המצווה, כגון כבוד זה מנכסי מי חייב לעשותו אם משל אב או משל עצמו, והלכה (שם לב א) משל אב אם יש לו נכסים לאב ואם לאו יחזר הבן אפילו על הפתחים (עי׳ ירושלמי קידושין א ז) ויאכיל אביו, וכבוד אב ואם אי זה קודם ועד היכן כבוד אב, ואם מחל על כבודו אם יהיה מחול. ואם יראנו עובר על דברי תורה באיזה לשון ימנעהו, ואם יצווהו אביו לעבר על דברי תורה שלא יאמינהו בזה, וכי חייב לכבדו בחייו ובמותו, וכיצד הוא הכבוד במותו, ויתר פרטיה, מבוארים בקידושין וקצת מהן במקומות אחרים מהגמרא (יו״ד סימן ר״ס).

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות (קידושין לא, א) כל זמן שאפשר להן, כלומר בכל עת שלא ימנעו אותן בעליהן. והעובר עליה, בטל עשה וענשו גדול מאד שנעשה כמתנכר לאביו שבשמים, ואם יש כוח בבית דין כופין אותו כמו שכתבנו למעלה (במצווה ו) שבביטול עשה כופין בית דין.

שאלות למיומנות <u>אוריינות מידע</u>

1. ענה על השאלות הבאות:

א. **מהו המקור** העיקרי למצוות כיבוד אב ואם כפי שמצוין בפתיחת המצווה? ציין/י את הפסוק ומיקומו בתורה?

_____

_____

ב. ספר החינוך מזכיר מקור תלמודי המפרש את מושג ה"כבוד". **היכן בגמרא מפורש "אי זהו כבוד"? ציין/י את המסכת והדף המדויקים.**

_____

ג. **אילו פעולות** קונקרטיות כלולות בהגדרת "כבוד" האב והאם לפי הפירוש המובא מהגמרא?

_____

_____

ד. ספר החינוך מתייחס למקרה שבו האב מצווה לעבור על דברי תורה. **מהי ההנחיה ההלכתית במקרה זה, ומה משמעותה לעניין גבולות הכיבוד?**

_____

_____

ה. על מי מוטלות ההוצאות הכספיות לכיבוד האב והאם, **ומה המקור לכך?**

_____

_____

_____

שאלות למיומנויות <u>ניהול עצמי</u>

2. ענה על השאלות הבאות:

א. כיצד התובנה ש"האב והאם הם סבת היותו בעולם" יכולה להשפיע על המוטיבציה הפנימית של אדם לקיים את המצווה לאורך זמן, גם במצבים מאתגרים?

_____

_____

_____

ב. ספר החינוך מציין שהבנת טובת ההורים מעלה את האדם להכיר ב"טובת האל". **כיצד יכול תהליך התבוננות והכרה זו לחזק את הקשר האישי והרוחני של אדם עם עצמו ועם בוראו?**

_____

_____

_____

ג. המצווה חלה גם על זכרים וגם על נקבות. **אילו אתגרים ייחודיים** עשויים להתעורר אצל נקבות ביישום המצווה, על פי הציון בסוף המצווה ("כל זמן שאפשר להן, כלומר בכל עת שלא ימנעו אותן בעליהן"), **וכיצד ניתן** למצוא דרכים להתמודד איתם?

_____

_____

_____

שאלות למיומנויות <u>עמידה מול קהל</u>

3. ענה על השאלות הבאות:

א. נניח שאתה/ת מתבקש/ת להציג את מצוות כיבוד אב ואם בפני בני גילך. **אילו נקודות עיקריות מספר החינוך היית בוחר/ת להדגיש כדי שהמסר יהיה רלוונטי ומשכנע עבורם?**

_____

_____

_____

ב. **כיצד** היית מסביר/ה לקהל את הרעיון שכיבוד הורים הוא דרך להכיר בטובת האל, תוך שימוש בשפה פשוטה ודימויים שיובנו בקלות?

_____

_____

_____

ג. אם במהלך הרצאה על כיבוד הורים, נער היה שואל אותך "ומה אם הורי אינם ראויים לכבוד?", כיצד היית משיב/ה לו?

_____

_____

_____

שאלות למיומנויות <u>חשיבה יצירתית</u>

4. ענה על השאלות הבאות:

א. הטקסט מרחיב את מושג הכבוד מעבר לצרכים פיזיים. **אילו דרכים יצירתיות נוספות,** שאינן מוזכרות במפורש בטקסט, תוכל/י להציע כדי לקיים את מצוות כיבוד הורים בעידן שבו אנו חיים?

_____

_____

_____

ב. כיצד ניתן ליישם את רעיון "כבוד בחייו ובמותו" באופן יצירתי, מעבר לאזכרה או עלייה לקבר? תן/י שתי דרכים מקוריות שבהן בן יכול להמשיך לכבד את הוריו לאחר פטירתם.

_____

_____

_____

יחידה 3-

מצווה ס״ו - הלוואה לעני

להלוות לעני כהשגת היד, כפי מה שצריך לו, למען הרחיב לו ולהקל מעליו אנחתו. וזאת המצוה של הלואה היא יותר חזקה ומחייבת ממצות נתינת הצדקה, שמי שנתגלה ונודע דחקו בין בני אדם וגילה פניו לשאול מהם, אין דחקו ואפלתו כמי שעדיין לא בא לאותה בושה וירא מהיכנס בה. ואם יהיה לו מעט סעד של הלואה – במה שירויח מעט, אולי לא יצטרך לבוא לשאלה לעולם וכשירחמנו האל ברוח ישלם נושיו ויחיה בנותר. ועל כן הזהירתנו תורתנו השלמה על זה, לסעד המך בהלואה טרם יצטרך לבוא אל השאלה, שנאמר ״אם כסף תלוה את עמי״ (שמות כב, כד). ואמרו זכרונם לברכה במכילתא (שם) כל ״אם״ ו״אם״ שבתורה רשות, חוץ משלושה שהם חובה, וזה אחד מהם. ויכריחו הדבר מדכתיב במקום אחר דרך צוואה, ״והעבט תעביטנו״ (דברים טו, ח).

שורש המצוה שרצה האל להיות ברואיו מלומדים ומורגלים במידת החסד והרחמים, כי היא מידה משובחת. ומתוך הכשר גופם במידות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה, כמו שאמרנו שחלות הטוב והברכה לעולם על הטוב, לא בהפכו. ובהטיב השם יתברך לטובים, ישלם חפצו שחפץ להטיב לעולם. ואם לאו, מצד שורש זה הלא הוא ברוך הוא יספיק לעני די מחסורו זולתנו, אלא שהיה מחסדו ברוך הוא שנעשינו שלוחים לו, לזכותנו. ועוד טעם אחר בדבר, שרצה האל ברוך הוא לפרנס העני על ידי בני אדם מגדל חטאו, כדי שיוכח במכאוב בשני פנים, בקבלת הבשת מאשר כגילו ובצמצום מזונו. וכענין זה שאמרנו כדי לזכותנו השיב חכם מחכמינו למין אחד ששאלו אם אלקים אוהב עניים, שהרי צוה עליהם, למה אינו מפרנסם וכו׳, כמו שבא במסכת בבא בתרא (דף י.).

דיני המצוה כגון איזה עני קודם במצוה זו והאזהרות הרבה שהזהירונו זכרונם לברכה עליה, שאמרו (שם) שהאדם מורחק ונמאס ונתעב ונאלח ומשוקץ, עד שקרוב להיות מיאוסו כמיאוס עבודה זרה, אם יש לו ומושך ידו ממצוה זו. וכמה נחמד ונאהב ומרוחם ומתברך בכמה ברכות המחזיק בה. הכל מבואר במקומות מכתובות ובבא בתרא (דף ט.) ובמקומות רבים מן הגמרא.

שאלות למיומנות <u>אוריינות מידע</u>

1. ענה על השאלות הבאות:

א. הגדרת המצווה: המחבר מצטט פסוק מהתורה כמקור למצווה. **ציין/י את הפסוק ?**

_____

_____

ב. **פרשנות:** על פי הכלל הלשוני המצוטט במכילתא, **מה המילה** "אם" מבטאת בדרך כלל? **וכיצד** הפסוק של הלוואה לעני מהווה חריג לכלל זה?

_____

_____

_____

ג. הבחנה בין מצוות: לפי ספר החינוך, **איזו מצווה חזקה ומחייבת יותר**: הלוואה לעני או נתינת צדקה? **נמק/י את ההבחנה על בסיס ההיגיון המופיע במקור.**

_____

_____

_____

שאלות למיומנות <u>ניהול עצמי</u>

2. ענה על השאלות הבאות:

א. **התפתחות אישית:** המחבר מציין ששורש המצווה הוא "להיות ברואיו מלומדים ומורגלים במידת החסד והרחמים". **אילו פעולות תוכל/י לעשות על מנת לפתח ולתרגל מידות אלו, כך שמעשה ההלוואה יהפוך עבורך להרגל טבעי ולא רק לחובה?**

_____

_____

ב. **הצבת מטרות:** נניח שברצונך להקדיש חלק מהכנסותיך למצווה זו. **כיצד תוכל/י להציב לעצמך** מטרה מדידה וברורה שתאפשר לך לעמוד בה באופן עקבי?

_____

_____

ג. **התמודדות עם קושי:** ההלוואה כרוכה בסיכון שמא לא יוחזר הכסף. **כיצד** התפיסה ש"היה מחסדו ברוך הוא שנעשינו שלוחים לו, לזכותנו" יכולה לסייע לך להתמודד עם חששות אלו ולחזק את הנכונות שלך לקיים את המצווה?

_____

_____

_____

שאלות למיומנות <u>מודעות חברתית ואזרחית</u>

3. ענה על השאלות הבאות:

א. זיהוי צרכים חברתיים: ספר החינוך מדגיש כי הלוואה חשובה יותר מצדקה מכיוון שהיא מסייעת לעני בטרם ייאלץ לבוא לידי שאלה. **איזו מודעות חברתית** מצווה זו מלמדת אותנו על הצרכים הנסתרים של חברנו?

_____

_____

ב. **שיתוף פעולה חברתי**: הרעיון לפיו "נעשינו <u>שלוחים</u> של האל לפרנס את העניים", מלמד על האחריות המשותפת לסובבים אותנו, תאר/י כיצד רעיון זה יכול להוות בסיס לפעולות חברתיות שדואגת לנזקקים?

_____

_____

שאלות למיומנות <u>פתרון בעיות</u>

4. ענה על השאלות הבאות:

א. **מצב מורכב**: יש לך אפשרות להלוות כסף לשני אנשים נזקקים: האחד הוא צריך כסף לשפץ את ביתו , והשני הוא אדם שחי טוב אך נזקק לסכום כסף כדי להניע את העסק שלו שהיה סגור במלחמה. **בהתבסס על הנימוק של ספר החינוך, למי היית מלווה קודם ומדוע**?

_____

_____

_____

_____

ב. **דילמת משאבים**: ברשותך סכום כסף מוגבל שאתה רוצה להשתמש בו למצוות הלוואה לעני. אתה יכול להלוות סכום גדול לאדם אחד, או לחלק אותו להלוואות קטנות יותר למספר אנשים. **כיצד היית מכריע/ה בסוגיה זו לאור עקרונות המצווה, ואיזה שיקולים נוספים היית מפעיל/ה?**

_____

_____

_____

ג. **פתרון מנגנוני**: ספר החינוך מציין את החשיבות של מניעת הבושה מהעני. איזו פתרון מנגנוני או מערכתי (שאינו בהכרח הלוואה אישית) ניתן להציע היום כדי לממש עקרון זה של המצווה בדרך יעילה יותר?

_____

_____

_____

יחידה- 4

<u>מצוה רל"ט – מצוות תוכחה לישראל שאינו נוהג כשורה</u>

להוכיח אחד מישראל שאינו מתנהג כשורה, בין בדברים שבין אדם לחברו או בין אדם למקום, שנאמר "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויקרא יט, יז). ואמרו בספרא (קדושים ד' מ"ח) מנין אם הוכחתו ארבעה וחמשה פעמים ולא חזר, שאתה חייב לחזור ולהוכיח? תלמוד לומר "הוכח תוכיח". ועוד אמרו זכרונם לברכה בגמרא (בבא מציעא לא.) "הוכח תוכיח" אפילו מאה פעמים. ואמרו שם בספרא: יכול מוכיחו ופניו משתנות? תלמוד לומר "ולא תשא עליו חטא". וזה מלמד שבתחלת התוכחה, שראוי לאדם להוכיח בסתר ובלשון רכה ודברי נחת, כדי שלא יתביש. ואין ספק שאם לא חזר בו בכך, שמכלימין החוטא ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו עד שיחזר למוטב.

משרשי המצוה לפי שיש בזה שלום וטובה בין אנשים. כי כשיחטא איש לאיש ויוכיחנו במסתרים, יתנצל לפניו ויקבל התנצלותו וישלם (י"ג וישלים) עמו. ואם לא יוכיחנו, ישטמנו בלבו ויזיק אליו לפי שעה או לזמן מן הזמנים, כמו שנאמר ברשעים: "ולא דבר אבשלום עם אמנון" (שמואל ב יג, כב). וכל דרכי התורה דרכי נועם ונתיבותיה שלום.

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה (ערכין טז:) שחיוב מצוה זו עד הכאה, כלומר שחייב המוכיח להרבות תוכחותיו אל החוטא עד כדי שיהיה קרוב החוטא להכות את המוכיח. ומכל מקום, אמרו זכרונם לברכה (שם) גם כן שאם יראה המוכיח שאין בדברי תוכחותיו שום תועלת נמצא, מתוך גודל רשע החוטא או שהוא אלם ורשע ביותר ומתירא ממנו שלא יעמד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וזהו אמרם זכרונם לברכה (יבמות סה:): כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון למוכיח ולא תועלת לאשר הוכח. ומכל מקום יש להתישב לכל בעל נפש ולהשגיח הרבה בענינים אלה ולחשב ולראות אם יהיה תועלת בדבריו אל החוטא שיוכיחנו. ויבטח בשם יתברך כי הוא יעזרנו בהלחמו עם שונאיו, ואל ירך לבבו ולא ייראה כי השם שומר את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד, ואם ישוב החוטא יהיה לו בזה שכר גדול. ומי שבידו להשיבו ולמחות בו ולא מחה, הוא נתפש על חטאו, וזה דבר ברור מדברי רבותינו (שבת נה.), גם מן הכתוב (ישעיהו ג יד). ועוד אמרו זכרונם לבדכה (שם) שאפילו הקטן חייב להוכיח הגדול, אם יראה הגדול הולך בדרך לא טוב. ויתר פרטי מצוה זו נתבאר במקומות מפזרים בתלמוד.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליה ולא הוכיח בענין שאמרנו, בטל עשה, ועוד שהוא מכת הרשעים שעושים כן.

שאלות למיומנות <u>אוריינות מידע</u>

1. **ענה של השאלות הבאות:**

א. **מהו המקור** למצוות התוכחה ומה ההגבלה שכתובה במקור ?

_____

_____

ב. **ספר החינוך מפרש** את המושג "<u>תוכחה</u>". **כיצד** הוא מגדיר את התוכחה, **ומהי מטרתה** ?

_____

_____

_____

ג. **הבחנה בין סוגי תוכחה** :ספר החינוך מביא שני אופנים לתוכחה: ב"לשון רכה ודברי נחת" ו"מכלימין החוטא ברבים". **מהם התנאים לכל אחד מהאופנים, ומהו היחס ביניהם**?

_____

_____

_____

ד. **פרשנות הלכתית** :כיצד מפרשת הגמרא את הביטוי "הוכח תוכיח" מהפסוק? כמה פעמים, על פי הפירוש, יש להוכיח אדם?

_____

_____

_____

ה. **ספר החינוך דן** באופן בו החובה להוכיח אינה חלה. תאר/י, על פי דבריו, מתי פטור מלקיים את המצווה?

_____

_____

_____

שאלות למיומנות <u>אוריינות דיגיטלית</u>

2. ענה על השאלות הבאות:

א. **חיפוש מידע**: ספר החינוך מציין כי "יתר פרטי מצוה זו נתבאר במקומות מפזרים בתלמוד". **נסח/י שאילתת** חיפוש יעילה לחיפוש דיגיטלי שיניב תוצאות רלוונטיות על נושא התוכחה בתלמוד, **ציין/י** איזו מילת מפתח מהטקסט היית בוחר/ת להוסיף כדי לדייק את החיפוש.

_____

_____

ב. **התמודדות עם מידע שגוי**: נתקלתם בפורום אינטרנטי שבו מישהו טוען שיש תמיד להוכיח אדם ברבים כדי להביך אותו. כיצד הייתם מגיבים לטענה זו באמצעות מידע מוסמך מספר החינוך, תוך ציטוט המשפט שנוגד את דבריו?

_____

_____

_____

ג. **אתיקה דיגיטלית**: על פי המבואר בספר החינוך, האם יש הבדל בין תוכחה במפגש פנים אל פנים לבין תוכחה באמצעות הודעה כתובה או פוסט ברשתות החברתיות?
כיצד היית מיישם את הכללים "בסתר ובלשון רכה ודברי נחת" בהקשר דיגיטלי?

_____

_____

_____

שאלות למיומנות <u>עבודת צוות</u>

3. ענה על השאלות הבאות:

א. **חשיבות התוכחה לצוות**: הטקסט קושר את מצוות התוכחה ל"שלום וטובה בין אנשים". כיצד עקרונות אלו יכולים לסייע בבניית צוות עבודה אפקטיבי ותורם? ציין/י דוגמה אחת לאופן שבו מתן משוב בצוות יכול להיעשות על בסיס עקרונות התוכחה.

_____

_____

_____

ב. **התמודדות עם קונפליקט** :חבר שמתנהג באופן שאינו תקין ופוגע בתפקוד הקבוצתי.
בהתבסס על הכלל של "הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים", כיצד עליך לנהוג מול חבר זה,
ובאיזה שלב יש לערב גורם נוסף ?

_____

_____

_____

ג. **תפקיד השתיקה** :מתי, על פי ספר החינוך, יש חובה לשתוק במקום להוכיח? כיצד כלל זה
יכול לשפר את עבודת הצוות ולהימנע ממחלוקות מיותרות?

_____

_____

_____

יחידה 5-

<u>מצוה תל"א – מצוות אהבת הגרים</u>

שנצטווינו לאהוב הגרים, כלומר שנזהר שלא לצער אותם בשום דבר, אבל נעשה להם טובה ונגמול אותם חסד כפי הראוי והיכולת. והגרים הם כל מי שנתחבר אלינו משאר האומות שהניח דתו ונכנס בדתנו, ועליהם נאמר (דברים י, יט): "וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם". ואף על פי שיכללהו כמו כן הציווי בישראל, שנאמר עליו ואהבת לרעך, שהרי גר צדק בכלל רעך הוא, הוסיף לנו השם בו מצוה מיוחדת לו באהבתו. וכמו כן הדבר במניעה מלרמות אותו, שאף על פי שהיה בכלל ולא תונו איש את עמיתו, הוסיף לנו הכתוב בו מניעה מיוחדת לו באמרו וגר לא תונה, ואמרו בגמרא (ב"מ נט, ב) שהמאנה הגר עובר משום לא תונו וגו', ומשום וגר לא תונה, וכמו כן מבטל מצות ואהבת לרעך, ומצות ואהבתם את הגר.

משורשי המצווה. כי השם בחר בישראל להיות לו לעם קדוש ורצה לזכותם, ולכן הדריכם וציום על דרכי החנינה והחמלה, והזהירם להתעטר בכל מדה חמודה ויקרה למצוא חן בעיני כל רואיהם, ויאמרו עם ה' אלה. וכמה היא דרך נעימות וחמדה להתחסד ולגמול טובה לאשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו ואמו ויבא לחסות תחת כנפי אומה אחרת באהבתו אותה ובבחירתו באמת ושנאת השקר, ובהיותנו זוכים למדות טובות הללו תחול טובת האל עלינו ותדבק בנו, ושום דבר לא תמנענו ממנו, כי הטובה תתפשט בטובים והפכה ברעים.

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (שם נח, ב) שלא יאמר אדם לגר זכור מעשיך הראשונים, ומה שאמרו (סנהדרין צד, א) גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באנפיה, וכל זה שלא לצערו בשום ענין. והפלגת האהבה שהפליגו בהם עד שאמרו שהשוה הכתוב אהבתם לאהבת המקום, שבהם נאמר ואהבתם, ובאהבת המקום ואהבת, כמו שכתבתי בסדר משפטים לא תעשה ו'. ויתר פרטיה במדרשות ובמקומות כגמרא.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

ועובר עליה ומצער אותם או שמתרשל בהצלתם או בהצלת ממונם או שמקל בכבודם מצד שהם גרים ואין להם עוזר באומה, ביטל עשה זה. ועונשו גדול מאד, שהרי בכמה מקומות הזהירה תורה עליהם. ויש לנו ללמוד מן המצוה היקרה הזאת לרחם על אדם שהוא בעיר שאינה ארץ מולדתו ומקום משפחת אבותיו, ולא נעביר עליו הדרך במצאנו אותו יחידי ורחקו מעליו עוזריו, כמו שאנו רואים שהתורה תזהירנו לרחם על כל מי שצריך עזר, ועם המדות הללו נזכה להיות מרוחמים מהשם יתברך, וברכות שמים ינוחו על ראשנו. והכתוב רמז טעם הציווי באמרו כי גרים הייתם בארץ מצרים, הזכיר לנו שכבר נכוינו בצער הגדול ההוא שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נכריה, ובזכרנו גודל דאגת הלב שיש בדבר וכי כבר עבר עלינו והשם בחסדיו הוציאנו משם, יכמרו רחמינו על כל אדם שהוא כן.

למד את דברי ספר החינוך בשאלות הבאות ננתח את המצווה על פי <u>מיומנות אוריינות מידע</u>.

1. ענה על השאלות הבאות:

א. כתוב בלשונך מהי מצוות אהבת הגר?

_____

_____

ב. מהו המקור העיקרי למצוות אהבת הגר לפי דברי ספר החינוך? הצג/י את הפסוקים הרלוונטיים.

_____

_____

_____

ג. אילו שני מקורות בגמרא (מסכת ודף) מציין ספר החינוך ביחס לדיני המצווה?

_____

_____

_____

ד. היכן מוזכר שאף על פי שהאיסור לרמות את הגר כלול באיסור הכללי "ולא תונו איש את עמיתו", ישנה אזהרה מיוחדת לגבי גרים? **צטט/י את המילים המדויקות.**

_____

_____

_____

ה. ספר החינוך מציין שבגמרא אמרו שהמאנה את הגר עובר על מספר איסורים ומבטל מצוות. **פרט/י את כל המצוות והאיסורים שהוזכרו בהקשר זה.**

_____

_____

_____

בשאלות הבאות ננתח את המצווה על פי <u>מיומנות חשיבה ביקורתית</u>.

1. ענה על השאלות הבאות:

א. ספר החינוך מבאר שהמצווה לאהוב גרים כוללת גם לא לצער אותם וגם לגמול להם חסד. **האם לדעתך יש הבדל מהותי בין שני ההיבטים הללו? נמק/י.**

_____

_____

ב. ספר החינוך מביא שהכתוב משווה אהבת גרים לאהבת המקום (השם). איזו משמעות עמוקה ניתן לייחס להשוואה זו ?

_____

_____

_____

ג. המחבר מביא כסיבה למצוות אהבת הגר את העובדה שישראל היו גרים במצרים. **אילו סיבות נוספות מצאת בדברי המחבר?**

_____

_____

_____

3. בשאלה זו נתמקד <u>במיומנות שפתית</u>.

א. בפסקה הראשונה, נאמר: "שנצטוינו לאהוב הגרים, כלומר שנזהר שלא לצער אותם בשום דבר, אבל נעשה להם טובה ונגמול אותם חסד כפי הראוי והיכולת."
מהו היחס בין "לא לצער אותם" לבין "נעשה להם טובה ונגמול אותם חסד"? האם מדובר בפעולות זהות, משלימות, או מנוגדות? נמק/י תשובתך.

_____

_____

_____

ב. הסבר בלשונך את הביטואים הללו בהקשר לנלמד ממצווה זו
"שלא יאמר אדם לגר זכור מעשיך הראשונים"

_____

_____

"גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באנפיה"

_____

_____

בשאלה הבאה ננתח את המצווה על פי <u>מיומנות פתרון בעיות</u>.

4. מצב: קהילה מקומית מתמודדת עם קשיי קליטה של משפחות גרים חדשות. תן דוגמאות על פי מה שלמדת **כיצד ניתן ליישם את עקרונות מצוות אהבת הגר, כפי שהם מתוארים בספר החינוך?**

_____

_____

_____

יחידה 6

<u>מצווה תקכ"ט – מצווה שלא להשחית</u>

שנמנענו מלכרות האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבותם, ועל זה נאמר (דברים כ, יט): "לא תשחית את עצה וגו' ואותו לא תכרות". וכמו כן נכנס תחת זה הלאו שלא לעשות שום הפסד, כגון לשרוף או לקרוע בגד או לשבר כלי לבטלה, ובכל עניינים אלו ובכל כיוצא בם שיהיה בהם השחתה יאמרו זכרונם לברכה תמיד בגמרא (קידושין לב, א) והא קא עבר משום בל תשחית. ומכל מקום אין מלקין אלא בקוצץ אילני מאכל שהוא מפורש בכתוב, אבל בשאר ההשחתות מכין אותו מכת מרדות.

שורש המצווה ידוע, שהוא כדי ללמד נפשנו לאהוב הטוב והתועלת ולהדבק בו, ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק מכל דבר רע ומכל דבר השחתה, וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות ומקרבים אותן לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגיר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל יצילו כל דבר מהשחית בכל כחם, ולא כן הרשעים אחיהם של מזיקין שמחים בהשחתת עולם והמה משחיתים, במידה שאדם מודד בה מודדין לו, כלומר בה הוא נדבק לעולם, וכענין שכתוב (משלי יז, ה): "שמח לאיד לא ינקה רע, והחפץ בטוב ושמח בו נפשו בטוב תלין לעולם", זה ידוע ומפורסם.

מדיני המצווה מה שאמרו זכרונם לברכה (ב"ק צא, ב) שלא אסרה תורה שלא לקוץ אילני מאכל אלא בקוצץ אותם דרך השחתה, אבל ודאי מותר לקוץ אותם אם ימצא בדבר תועלת, כגון שיהיו דמי אותו העץ יקרים וזה רצה למוכרו, או לסלק בקציצתן נזק כגון שהיה מזיק אילנות אחרים טובים ממנו, או מפני שמזיק בשדות אחרים, בכל צדדין אלו ובכל כיוצא בו מותר. וכל אילן סרק אמרו זכרונם לברכה שמותר לקוץ ואפילו בשאינו צריך לו, וכל אילן מאכל שהוא זקן מאד עד שאינו עושה אלא מעט פירות שאין ראוי לטרוח בו בשבילן, ואמרו זכרונם לברכה בזית כל שהיא עושה פחות מרובע זיתים מותר לקוץ אותה, ובדקל שיעשה פחות מקב תמרים.

ודרך כלל אסרו זכרונם לברכה לעשות כל דבר של השחתה, והמשחית שום דבר מתוך חמה אמרו עליו (שבת קה, ב) שהוא כעובד עבודה זרה, שכן דרכו של היצר הרע היום אומר לו עשה כן ואם יאמין אותו למחר יאמר לו לך עבוד עבודה זרה, כלומר שכל אדם חייב לגעור ביצרו ולכבוש תאותו עד שיגביר נפש המשכלת על נפש המתאוה עד שתהיה לה לאמה והיא גברת לעולם ועד. ואמנם הביאו בגמרא מעשים בקצת החכמים שמראים עצמן כעוסים כדי ליסר בני ביתם ולזרזן ומשליכין מידם שום מאכל או שום דבר, ומכל מקום השגחתם היתה בהם לעולם שלא ישליכו דבר שיהא נשחת בזה. ויתר פרטי המצוה בבבא בתרא פרק שני. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

ועובר על זה והשחית אילני מאכל עבר על לאו זה וחייב מלקות, ועל שאר השחתה בכל שאר דברים שאינן מפורשין מכין אותו מכת מרדות.

שאלות למיומנות <u>אוריינות מידע</u>

1. **ענה על השאלות הבאות:**

א. **מקורות ודינים** :מהו המקור שמציין ספר החינוך למצווה זו ?

_____

_____

ב. **הגדרת איסור השחתה** :מה אסור מן התורה להשחית ומה ההרחבה שהוסיפו חכמים לאיסור?

_____

_____

_____

ג. **עונש** : **מה עונשו** של העובר על איסור השחתה (פרט)?

_____

_____

_____

ד. **יוצאי דופן** :באילו מקרים, על פי הגמרא, מותר לכרות אילן מאכל? פרט/י לפחות שני מקרים המופיעים במקור?

_____

_____

_____

ה. **הקשרים נוספים** : ספר החינוך מבאר על הגורמים שמביאים את האדם לאיסור השחתה **ציין מהם הגורמים?**

_____

_____

_____

2. **שאלות למיומנות <u>חשיבה ביקורתית</u>**

א. **היגיון המצווה** : ספר החינוך מנמק את שורש המצווה בכך שהיא מלמדת אותנו "לאהוב הטוב והתועלת ולהדבק בו". כיצד איסור השחתת אילנות גורם לפתח מידה זו בנפש האדם? נמק/י תשובתך.

_____

_____

_____

ב. **הקשר בין כעס להשחתה** :ספר החינוך מקשר בין השחתה מתוך כעס לבין עבודה זרה. מהו ההיגיון העומד מאחורי הקשר שכותב ספר החינוך?

_____

_____

_____

_____

3. שאלות למיומנות <u>פתרון בעיות</u>

א. דילמה סביבתית :אדם צריך להרחיב את ביתו, ולשם כך הוא נדרש לכרות אילן מאכל בחצר. האם מותר לו לעשות זאת? כיצד היית מייעץ לו לנהוג כדי לפתור את הדילמה בין צורך לבין קיום המצווה?

_____

_____

_____

_____

ב. קונפליקט בין צרכים :תלמיד השחית ציוד לימודי בכיתה מתוך כעס. כיצד היית מסביר לו את חומרת המעשה? התייחס לאיסור בל תשחית, אך גם לקשר בין כעס להשחתה שמופיע בספר החינוך.

_____

_____

_____

_____

ג. פתרון מערכתי :ספר החינוך אומר שצריך "להציל כל דבר מהשחית בכל כחם". תן פתרון מערכתי (לא אישי) כיצד ניתן לממש את העיקרון הזה בבית הספר או בקהילה, כדי לצמצם בזבוז והשחתה של משאבים.

_____

_____

_____

_____.

בהצלחה